

NOTRE VILLE
ONZE STAD

Museum van de Stad Brussel

Broodhuis

De 5 topstukken

100masters
.brussels

Broodhuis

Pierre-Victor Jamaer. 1873-1895

Wat maakt dit tot een topstuk?

Een architecturaal meesterwerk van neogotiek

Het Broodhuis is een van de mooiste voorbeelden van 'neostijlen', zoals die in de 19de eeuw werden ontwikkeld. Het is geïnspireerd op een geïdealiseerde versie van het gebouw dat hier voordien stond, opgetrokken in laatgotische stijl, gelijktijdig aan de renaissance (vanaf 1515). Tijdens de 19de eeuw raakte het beschadigd en zwaar in verval. In 1873 werd beslist het te slopen en herop te bouwen, onder het mom van een restauratie. De Brusselse stadsbestuurders (Stad Brussel was inderdaad eigenaar van het gebouw) moesten een keuze maken uit drie opties: een modern pand optrekken, het in zijn oorspronkelijke staat herstellen (met inbegrip van alle discrepanties omwille van de lange en bewogen geschiedenis) óf tijdens de wederopbouw kiezen voor wat de architecten aan het begin van de 16de eeuw *beoogden*. De Stad koos voor die laatste oplossing, zonder te beseffen hoe onwaarschijnlijk lang de werken zouden duren (22 jaar, een recordtijd voor een werf in de 19de eeuw!), noch hoe waanzinnig hoog de kosten zouden oplopen (1.800.000 Belgische frank, een fortuin!)

Twee jaar lang registreerde de architect archeologische waarnemingen van alle structuren in het oude Broodhuis. Hij stelde vast dat het gebouw

wellicht onafgewerkt was: de gewelfribben op de gevel hadden geen functie. Wellicht waren het aanzetten tot gaanderijen die nooit werden gebouwd. Bij gaanderijen denken we automatisch ook aan een toren¹. De geleidelijke wederopbouw werd gevoed door het groeiend enthousiasme van de bouwers die steeds meer liefde voor het verleden koesterden en een meer dan volmaakt eindresultaat wilden afleveren.

Dat streven naar perfectie, die wil om een geïdealiseerd en bewierookt verleden tastbaar te maken, spreekt zowel uit het algemeen ontwerp als uit de details: alles doet het Broodhuis op een sprookjeskoningshuis lijken! Binnenin overheersen arduin en houten balken, met witte steen en baksteen voor de gewelven. Kenmerkend voor de zorgvuldig en vakkundig uitgewerkte details: balustrades aan de buitengevels vertonen telkens andere motieven en ornamenten die eindeloos blijven boeien. De metalen elementen (roosters op het gelijkvloers, maar ook beelden) versterken de grandeur. De iconografische details zijn geïnspireerd op de uiteenlopende bestemmingen van het Broodhuis doorheen de eeuwen. Ze ondersteunen de algemene lijnen en vestigen de aandacht op pinakels, dakkapellen en traveeën. Ze waren oorspronkelijk verguld en verleenden het geheel een chique uitstraling.

Een essentiële schakel op een meesterlijk marktplein

Het Broodhuis is een meesterwerk op zich, maar versterkt ook de uitstraling van alle andere glorieuze gebouwen rond de Grote Markt. Het is de laatste schakel in een uitzonderlijke stedelijke setting. Het ritme van de traveeën vindt aansluiting bij die van de barokke panden rondom. De toren profileert zich als de vrouwelijke en sierlijke tegenhanger van de toren op van de toren op het Stadhuis.

1. De oorspronkelijke plannen uit de 16de eeuw werden nooit teruggevonden. Uit een aantal archiefstukken bleek echter wél dat er initieel een toren was voorzien. Hoe die er precies had moeten uitzien, werd nooit achterhaald.

Het retabel van Saluzzo

(+/- 1500-1510)

Wat maakt dit tot een topstuk?

Een allesomvattend kunstwerk

Het retabel is het resultaat van een nauwe samenwerking tussen tal van kunstenaars en ambachtslieden die hun vakkennis ten dienste stelden van een gezamenlijk project. Enkel dankzij die complementariteit, werd de grootsheid bereikt die het individuele overstijgt. Verschillende technieken versmelten tot een harmonieus geheel: houtbewerking, schilder- en beeldhouwkunst, geperste elementen, polychromie, bladgoud, gepolijst of mat, gepolijst zilver en stempeltechniek. Ze hebben stuk voor stuk belang en maken deel uit van een uniek geheel.

In uitstekende staat bewaard

Het retabel behield zijn schitterende kleuren en bladgoud. De polychromie bleef opvallend mooi bewaard, en er werden bijna geen retouches uitgevoerd.

Een dubbel paar luiken ten dienste van de ontmoeting met God

Terwijl de meeste Brabantse retabels slechts één paar luiken

hebben, is het retabel van Saluzzo een extra paar luiken rijker. Zo krijgen toeschouwers van het kunstwerk drie verschillende versies te zien, in functie van de liturgische kalender. Het gesloten retabel toont twee beschilderde panelen die samene vorm geven aan een grotere compositie rond het thema van de Boom van Jesse. Die bewijst hoe Maria en Jozef afstammelingen zijn van koning David. Tijdens gewone religieuze vieringen werd het eerste paar luiken geopend. Zo worden vier beschilderde panelen zichtbaar die van links naar rechts de hoogtepunten in het leven van Jozef weergeven, van zijn geboorte tot zijn dood. Het gaat hier niet langer om één monumentale compositie, maar om een reeks beschrijvende taferelen die op de verschillende panelen in elkaar overvloeien. Op de belangrijkste feestdagen doorheen het kerkelijk jaar werd ook het tweede paar luiken geopend. Het retabel krijgt dan de vorm van een houten meubel met verschillende nissen waarin de gebeeldhouwde, geschilderde en vergulde scènes belangrijke momenten uit het leven van Maria illustreren. Centraal staat de geboorte van Jezus. De verschillende vertoningen in het retabel doen denken aan een ontdekkingstocht rond de Heilige Familie, wat ons onderdompelt in het mysterie van de geboorte van Christus en de ontmoeting met God.

Kwalitatief hoogstaande uitvoering

De geschilderde panelen zijn wellicht het werk van Valentijn Van Orley en zijn leerlingen. Hoewel hij niet kan tippen aan het vakmanschap van zijn beroemde voorganger Rogier van der Weyden, verrast de schilder niettemin met realistisch ogende scènes die hij plaatst in het dagelijks leven van zijn tijd. Ook de diepe kleuren en de verfijnde details zijn opmerkelijk. Ze vallen duidelijk op in de versierselen en accessoires, maar vooral in de weergave van de menselijke figuren (zoals de bedelaars). Aan het gelaat van Maria bengelt zelfs een traan, als haar man wordt begraven.

De gebeeldhouwde scènes hebben we te danken aan een van de ateliers van de vooraanstaande familie Borreman. De compositie in cirkelboog creëert diepte. Het beeldsnijwerk is van uitzonderlijke kwaliteit. Er werd niet enkel met kleuren gewerkt om het geheel levendiger te maken, maar ook om sommige gezichten 'af te werken' (pupillen, wenkbrauwen, blos op de wangen,...) en zo realistischer te ogen. De zin voor detail is verbazingwekkend. Toeschouwers blijven voortdurend nieuwe elementen ontdekken (menselijke figuren, dieren, versieringen,...). Het (mat of gepolijst) stralend goud, dat voor gelovigen verwijst naar het licht van God, blijft ons tot op vandaag in vervoering brengen.

ANEKDOTES

Het Kindje Jezus ontbreekt voortaan in het geboortetafereel. Dat werd begin 20ste eeuw gestolen, toen de Stad Brussel (die het retabel op de kunstmarkt kocht) het in het stadhuis tentoonstelde.

Eén troost: door het ontbreken van Kindje Jezus kunnen we het systeem waarmee het vasthing, duidelijk zien. Het Kindje was immers apart gesneden, onderdeel in klein formaat. Meestal werden grotere blokken hout bewerkt om een ruimere compositie te creëren waarin de verschillende personages en elementen deel gaan uitmaken.

Die werden daarna als een gigantische 3D-puzzel in elkaar gezet in de verschillende nissen van het retabel.

De trouwstoet

Toegeschr. aan Jan Breughel de Oude (Brussel 1568-Antwerpen 1628)

Argumenten om dit schilderij een meesterwerk te noemen

Het voorgestelde onderwerp en de wijze waarop het is uitgewerkt

Onderwerp:

Een trouwstoet van rond 1600 in het Pajottenland op weg naar de kerk, terwijl op de achtergrond in het dorp de feestmaaltijd wordt voorbereid.

Wijze:

Een **momentopname**, uitgewerkt tot in de kleinste details. Daardoor heeft het werk, naast zijn artistieke kwaliteiten, ook een **documentaire waarde**. De toeschouwer krijgt een heleboel inlichtingen over:

- hoe een **dorp** er toen uitzag en hoe het zijn plaats vond in het landschap (molen op de heuvel, drassige weide met poel in de vallei, beschutting door bomen)
- de verschillende gebouwen die er zich in een dorp bevonden en hun **architectuur**: lemen boerderijen met rieten daken, een dito herberg of afspanning, een dito schuur, een houten molen, een stenen kerk
- de **huisdieren** in een dergelijk dorp (honden, schapen, varkens, kippen)
- de **mensen** die op het platteland leefden en hun **gewoontes** (in de stoet lopen de mannen en de vrouwen gescheiden)
- de wijze waarop de dorpingen een **huwelijks** vierden: hun **feestkleding** en deze van de bruid en bruidegom (te herkennen aan hun kroontje), het belang dat werd gehecht aan **muziek** bij een dergelijk feest (speelmannen met doedelzakken) bij een dergelijke gelegenheid, hoe het **huwelijksmaal**

werd bereid (op het dorpsplein in grote kookpotten en op een houtvuur), hoe de gasten die van verderaf kwamen reisden (voor de herberg geparkeerde **huifkarren**).

Techniek

Doordat het oogpunt van de schilder zich lichtjes boven dat van het onderwerp bevindt en door de langgerekte vorm van het schilderij, krijgen we een **panoramisch gezicht** op het gebeuren. De rustige compositie, die wordt bepaald door **horizontale lijnen**, is zo opgebouwd dat de blik van het kleurrijke en levendige tafereel op de **voorggrond** na een tijd vanzelf **afglijdt** naar het **tweede plan en de achtergrond**. Daar ontdekt de toeschouwer elementen die het verhaal van de voorground aanvullen. De precieze manier van werken van de schilder zorgt ervoor dat de achtergrond en de tafereelen die zich daar afspelen eveneens perfect leesbaar zijn.

Resultaat

- De toeschouwer wordt als het ware in het schilderij gezogen en tegelijk ondergedompeld in de late 16de eeuw (**tijdsmachine!**)
- Het onderwerp en de anekdotische uitwerking nodigen de toeschouwer onmiddellijk uit tot **vergelijkingen** tussen de gebruiken in de 16de eeuw en vandaag, tussen deze in Brabant en elders, een automatisch zoeken naar verschillen en overeenkomsten.

De kwaliteit van het werk

- Er zijn op dit ogenblik een **vijftiental schilderijen** bekend die allemaal dit zelfde tafereel voorstellen. Ze zijn gemaakt door verschillende kunstenaars en tot voor kort beschouwde men ze alle als kopieën van een verloren gegaan werk van Pieter Bruegel de Oude.
- Kenners waren het er al over eens dat het schilderij van het Museum van de Stad Brussel de **beste versie** is. Het is **zeer goed geschilderd**. Sommige gingen op een bepaald moment zelfs zo ver het werk toch aan de meester zelf toe te schrijven.
- Recent onderzoek van onder andere de ondertekening lijkt nu te bevestigen dat het om een **origineel werk** gaat (en dus niet om een kopie), maar dan met steeds meer zekerheid **toegeschreven** aan **Jan Breughel de Oude**.
- De **aantrekkelijkheid** van het schilderij vloeit voor een deel voort uit de **tegenstelling** tussen de gedegen, verfijnde maar toch krachtige **techniek** van de schilder en zijn keuze voor een **volks** tafereel uit het dagelijkse leven te midden van alledaagse voorwerpen.

De schilder aan wie het schilderij nu met bijna zekerheid kan worden toegeschreven

- **Jan Breughel de Oude** was de jongste zoon van Pieter Bruegel de Oude en was net als zijn vader (die hij nooit heeft gekend omdat die stierf toen Jan 1 jaar oud was) een erg getalenteerd schilder. Tijdens zijn leven lijkt Jan trouwens even bekend te zijn geweest als zijn vader. Hij was voornamelijk gespecialiseerd in historiestukken, stillevens met bloemen en fruit, en landschappen en werkte ook als graveur. In tegenstelling tot zijn oudere broer Pieter, werkte hij eerder zelden in de stijl van zijn vader.
- Jan Breughel ging eerst in de leer bij **zijn grootmoeder Maaike Coecke**, de weduwe van **Pieter Coecke van Aelst**, daarna bij anderen. Hij werd al vlug beroemd als schilder van bloemen en fruit. Na een reis naar Italië ging de jonge schilder zich specialiseren in landschappen., waarmee hij veel succes kende. In 1597 vestigde hij zich in Antwerpen waar hij een belangrijke rol speelde in de schildersgilde. Hij was een goede bekende van **Pieter Paul Rubens**, die vaak een beroep deed op Jan om op zijn schilderijen landschappen of fruit te schilderen.

Besluit

Dit is een heel aantrekkelijk en zelfs mooi schilderij. Men kan er blijven naar kijken en het houdt de aandacht vast, omdat men steeds nieuwe details ontdekt.

Het Bombardement van de Grote Markt in 1695

(eind 17de eeuw)

Dit anonieme werk, waarin de kleuren oker-rood-oranje een hoofdrol toebedeeld krijgen, geeft een apocalyptisch beeld van de Grote Markt van Brussel in lichterlaaie. Dit is het enige schilderij waarop te zien is hoe de monumenten en huizen van het beroemde plein aan vlammen ten prooi vallen tijdens het bombardement van Brussel, van 13 tot 15 augustus 1695, door de troepen van de Franse koning Lodewijk XIV onder het bevel van maarschalk de Villeroy. We zien een paar zaken die inmiddels zijn verdwenen, zoals de toren van de Sint-Niklaaskerk of de grote fontein voor het Broodhuis.

Lodewijk XIV was toen verwickeld in een oorlog met de 'Liga van Augsburg', een coalitie van Europese mogendheden waar onder meer het Heilige Roomse Rijk, Engeland, de Verenigde Provinciën en Spanje deel van uitmaakten, en hij wilde zijn vijanden met een spectaculair voorbeeld zijn vuurkracht demonstreren. Doelwit werd Brussel, de belangrijkste stad van de Zuidelijke Nederlanden, die onder de soevereiniteit van de Spaanse koning Karel II vielen. Met Franse mortieren en kanonnen werden talrijke bommen en gloeiende kogels afgevuurd op de benedenstad, die volledig in brand vloog.

De eerste bom viel beneden aan de Hofberg en maakte een eerste slachtoffer. De Brusselaars probeerden zich wel te verweren met een paar salvo's kanonskogels en vervolgens, bij gebrek aan munitie, ook straatkeien, maar dat bleek een nutteloze zaak. Gezien de onmogelijkheid om zich te verdedigen, verzamelden de Brusselaars in de bovenstad, waar ze geduldig en machteloos toezagen hoe hun stad werd verwoest.

De enorme vlammenzee was meer dan tien mijl in het rond te zien. Al met al vielen er vrij weinig Brusselse slachtoffers, maar bijna vierduizend huizen, ongeveer een vierde van de verstedelijkte oppervlakte, gingen in de vlammen op. Op de Grote Markt stonden alleen nog de toren en de muren van het Stadhuis en de muren van het Broodhuis overeind. Van een paar huizen bleven ook stukken gevel bewaard, die bij de wederopbouw hergebruikt werden.

Dankzij tijdelijke maatregelen van de stedelijke overheid, zoals het toelaten van mankracht van buiten de stad, het vaststellen van een maximumprijs voor bouwmaterialen en het opheffen van de invoerbelasting daarop, herrees Brussel al na enkele jaren uit zijn as, mede dankzij leningen van andere Brabantse steden. De nieuwe Grote Markt die werd gebouwd, was nog indrukwekkender dan de vorige.

Wat maakt dit tot een topstuk?

1. Het zeldzame onderwerp

Dit werk is het enige schilderij waarop de Grote Markt in vuur en vlam te zien is tijdens het bombardement van Brussel in 1695.

2. Het tijdstip

Het doek werd op het einde van de 17de eeuw geschilderd, in de tijd van de gebeurtenissen van 1695.

3. Het onderwerp

De kunstenaar koos niet zo maar een locatie: de Grote Markt was aan het einde van de 17de eeuw een van de meest prestigieuze pleinen in Brussel. De intensiteit van het drama werd hier tastbaar (we maken de inslag van een kanonschot mee).

4. De kwaliteit van het werk

Het schilderij, een pareltje in het genre, voert ons mee naar de Grote Markt, die iedereen drie eeuwen later nog moeiteloos weet te herkennen. Het werk onderscheidt zich door de schitterende kleuren, de vakkundigheid en de textuur van de vlammen. Die lijken van het doek af te laaien om elke bezoeker die te kortbij komt, te verteren. De nachtelijke, bijzonder angstaanjagende sfeer maakt de scène nóg beklemmender.

5. Een journalistiek schilderij

De kunstenaar legde het dieptepunt van die drie afschuwelijke dagen vast in een momentopname. De enkele personages (en de hond!) die worden afgebeeld, zijn in paniek en geven vorm aan het gevoel van verschrikking bij de bevolking op dat ogenblik.

Manneken Pis, 1619-1620

Hiëronymus Duquesnoy de Oudere (+/- 1570 - 1641/1642)

Wat maakt dit werk tot een topstuk?

Manneken Pis is een topstuk Het gaat om een prachtig beeldje, met verfijnde gelaatstrekken en een elegant kapsel. Daarbij is het één van de beroemdste beeldjes ter wereld.

Het thema van een plussend kind is klassiek en behoort tot het genre van de sinds de Oudheid populaire antropomorfe beelden, die in de 15de eeuw opnieuw in de mode raken. Vanaf 1452 vermelden bepaalde bronnen de aanwezigheid van een stenen fontein met een plussend jongetje op dezelfde locatie. De realisatie van een nieuw beeldje in brons rond hetzelfde thema wijst al op een zekere gehechtheid aan het *Manneken*.

Nog vóór het model van Duquesnoy een plekje kreeg, was Manneken Pis al een bijzondere openbare fontein die tijdens festiviteiten in de stad, zoals de Ommegang geestrijker water bood. Ook toen werd het beeldje al aangekleed. Het is wellicht het enige profane beeldje ter wereld met zó veel verschillende kostuums, wat wijst op het belang dat er doorheen de tijd aan werd gehecht. Door Manneken Pis kleren aan te trekken, krijgt hij niet alleen een aandeel in het stadsleven, maar wordt hij tevens gehuldigd, en via hem ook de stad.

Wat het beeldje zo bijzonder maakt, is het unieke karakter ervan over de hele wereld. Hij wordt aangekleed, werd door de inwoners zelf als symbool van de stad gekozen en zijn geschiedenis is onlosmakelijk met die van Brussel verbonden.

Heel wat legendes proberen te verklaren waarom het beeldje het symbool van Brussel werd. Ze zijn verankerd in de volkscultuur en verlenen Manneken Pis een mysterieuze uitstraling.

Manneken Pis verpersoonlijkt de stad. Als die wordt bedreigd (zoals tijdens het bombardement in 1695) wordt hij de spreekbuis van de Brusselaars en hekelt hij de aanvallers. Hij symboliseert het weinig meegaande karakter van de inwoners in karikaturen uit de Wereldoorlogen, waarin hij op de bezetter plast. In minder dramatische tijden wordt zijn afbeelding gebruikt om mild de spot met de autoriteiten te drijven. De Brusselaars identificeren zichzelf graag met het ondeugende jongetje, dat zonder veel poeha van het leven geniet.

Zijn natuurlijk gebaar - dat door sommigen als oneerbiedig of platvloers wordt beschouwd, maar dat anderen als goedmoedig en innemend bestempelen - laat niemand onverschillig.

Met zijn raadselachtige glimlach blijft Manneken Pis (positieve of negatieve) vragen oproepen. Dat alles maakt dat beeldje tot een meesterwerk

ANEKDOTES

Rond de figuur van Manneken Pis circuleren heel wat legendes, waarvan er één minstens teruggaat tot de 18e eeuw.

Er zijn ook historische anekdotes over het beeldje.

We pikken er enkele uit

In 1747 zijn in Brussel Franse soldaten gelegerd. Ze drijven de spot met het beeldje. Koning Lodewijk XV wou zich voor zijn ontspoorde soldaten verontschuldigen en de Brusselaars intomen: hij sloeg daarom Manneken Pis tot ridder in de Orde van de Heilige Lodewijk en schonk hem een koninklijk pak van zijde. Dat kostuum, het oudst bewaarde, maakt nog steeds deel uit van de collecties van de Stad Brussel.

In 1817 werd Manneken Pis gestolen door een man om het brons. De dief werd snel opgespoord, gearresteerd en aan de schandpaal genageld. Het beeld moest een restauratie ondergaan. Een enorme menigte verdrong zich rond de fontein toen het beeldje opnieuw op zijn plaats werd gezet. In het voetstuk werd toen het jaartal 1817 gegraveerd.

Het beeldje raakte nog in andere, minder spraakmakende gebeurtenissen verwickeld. Tot op die noodlottige dag in 1965, toen de Brusselaars vol ontzetting ontdekten dat Manneken Pis 's nachts opnieuw gestolen was. Alleen zijn voeten en enkels stonden er nog! Al snel werd het beeldje vervangen door een kopie van het origineel (waarvan na een zoveelste diefstal in 1963 een afgietsel was gemaakt). Op 27 juni 1966 kwam het beeldje terecht. Het werd een tiental dagen eerder teruggevonden na een anoniem telefoontje naar een Antwerpse krant: het dreef in het kanaal van Charleroi...

De stukken werden aan het Museum van de Stad Brussel terugbezorgd. Dat herstelde het originele beeldje. Op de hoek van de Eikstraat en de Stoofstraat is dan ook een kopie te zien. Het originele werk van Jeroen Duquesnoy kan in het Museum worden bewonderd. Dat vertoont (onder de knieën) de 'littekens' van de laatste restauratie. Toch kunnen bezoekers in het museum beter de fijn uitgewerkte gelaatstrekken van het kind bewonderen dan aan de fontein.

Museum van de Stad Brussel

Grote Markt, 1000 Brussel

Van dinsdag tot zondag van 10u tot 17u, donderdag tot 20u
Gesloten op maandag en op 1/1, 1/5, 1/11, 11/11 en 25/12

T+32 (0)2 279 43 50

www.museumvandestadbrussel.be

Brussel 2016

